

SLOVENSKA UNIVERZA ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE, OD ZIBELKE DO DANAŠNJEGA DNE

Dušana Findeisen

Ana Krajnc, predsednica Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje, je na 5. Festivalu znanja in kulture starejših (2019) na uvodnem predavanju povedala:

[...] Vedno je tisoče in tisoče stvari okrog tebe, ki jih ne razumeš. Ljudi je danes strah prihodnosti. Prihodnja družba pa je veliko bolj humana kot današnja, mi pa se je bojimo. [...]

Ko smo snovali prve univerze za tretje življenjsko obdobje, se je javil novinar in vprašal: »Pa zakaj bi se te upokojenke in ti upokojenci izobraževali, saj ne bodo več hodili v službo.« A vidite, kakšna manipulacija! Človek si lahko razvije le tisti delček svojih možganov, ki bo služil stroju ali da bo znal prebrati papirje, ki jih bo v službi moral prebrati. In sem mu povedala: »Preprosto: zaradi vedoželjnosti!« Vedoželjnost je pomembnejša od znanja in modrosti. Zato je učenje z radostjo, odkrivanje neznanega. **Odkrivanje neznanega je potreba človeka, da premaguje strahove. Na Univerzi za tretje življenjsko obdobje se vračamo k vedoželjnosti in smo srečni, da postajamo nekaj, kar včeraj še nismo bili.**

Posnetek je dostopen na povezavi:

https://www.youtube.com/watch?v=2gAmV2ps1FQ&ab_channel=JanezPLATI%C5%A0E

V tem poglavju boste spoznali:

- uvajanje izobraževanja starejših v nekdanji Jugoslaviji ter družbene in strokovne okoliščine soustanoviteljic Šole tretjega življenjskega obdobja in nato Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje,
- poslanstvo Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje, izvirno drugačne v evropskem krogu drugih univerz za tretje življenjsko obdobje,
- starejše, ki se izobražujejo na SUTŽO, njihove potrebe ter aspiracije, vsebine, s katerimi se izobražujejo in metode izobraževanja starejših.

UVOD

Veliko je vprašanj, povezanih s starejšimi: zdravje, socialna vključenost, stanovanje, osamljenost, depresija, umik, spoštovanje, dostojanstvo, urbanost, dostopnost storitev, varnost, revščina, telesno in duševno staranje, počutje, prostovoljstvo, delo in druga. Med temi vprašanji prvega reda se le redko najdeta učenje in izobraževanje v poznejših letih. **Na starejše namreč strokovnjaki in odločevalci zaradi številnih starizmov ne gledajo kot na sebi enake, kot na tiste, katerih glas bi bilo vredno slišati in bi jih bilo vredno videti v javnosti.** Morda je tako tudi zato, ker jim še manjka lastna izkušnja starosti ter znanje o starejših in staranju. Učenje starejših se pogosto dojema kot učenje/izobraževanje v povezavi z naštetimi vprašanji prvega reda in ne kot dejavnost, ki je lahko sama zase cilj in je sama zase **način življenja**. Izobraževanje starejših je dejavnost in je življenje samo.

Popisala bom nastanek in razvoj izobraževanja starejših v Sloveniji, predvsem razvoj Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje. Leta **1984**, ko se je začel prvi raziskovalno-eksperimentalni program za starejše v Centru za tuje jezike v Ljubljani, in še bolj po letu **1986**, ko smo ustanovili Slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje, je veljalo, da je izobraževanje starejših nič manj kot sopomenka izobraževanja odraslih. Še več, ustanoviteljica študijske smeri andragogika na Univerzi v Ljubljani in soustanoviteljica Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje (SUTŽO) profesorica Ana Krajnc je nastanek izobraževanja starejših tedaj poimenovala »preboj« v izobraževanju odraslih.¹ Popisala bom torej nastanek izobraževanja starejših v nekdanji Socialistični federativni republiki Jugoslaviji in razvoj Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje (SUTŽO) skozi štiri desetletja. V tem času se je spreminjala družba, ideologije, spremenil se je družbeni red, SUTŽO, spremenili so se starejši sami, razširilo se je poslanstvo SUTŽO.

Univerza za tretje življenjsko obdobje je poimenovanje, ki sva ga soustanoviteljici izbrali, da opozoriva na vpliv izobraževanja starejših na življenje *v novem življenjskem obdobju*, tj. po upokojitvi, hkrati pa sva hoteli ostati znotraj francoskega in evropskega poimenovanja, ne pa tudi prvotnega francoskega koncepta univerze za tretje življenjsko obdobje, ki ga je prispeval začetnik Pierre Vellas, profesor mednarodnega prava na Fakulteti družbenih ved v Toulousu.² Izobraževalni programi SUTŽO so namreč implicitno ali eksplicitno posvečeni **utrjevanju osebne in socialne identitete starejših, konstruiranju kakovosti njihovega življenja, spodbujanju oblikovanja njihove dejavne in prispevajoče drže v družbi ter boljšanju zavedanja o družbenem obstoju, položaju in vrednosti starejših.**

¹ Na Univerzi v Ljubljani pa so se prva predavanja iz andragogike začela v 70. letih prejšnjega stoletja na Filozofski fakulteti. Ta predavanja je zasnovala dr. Ana Krajnc, potem ko je področje eno leto spoznavala na kanadskih univerzah.

² Pierre Vellas me je opozoril, naj univerze za tretje življenjsko obdobje ne vežemo na Univerzo v Ljubljani, ker bodo morali biti predavatelji habilitirani, a morda ne bodo najprimernejši za občinstvo starejših. Ni pa me opozoril, da univerzitetnih predavanj ne moremo kar preslikati na univerzo za tretje življenjsko obdobje.

SLOVENSKA UNIVERZA ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE JE ŽIV DRUŽBENI ORGANIZEM

Izobraževanje za tretje življenjsko obdobje je *družbeni* pojav. Tako se zorni kot, s katerega ga opazujem in opazujem razvoj SUTŽO, spreminja kakor tudi moji, do zdaj že številni, zapisi o njej. Izobraževanje starejših in SUTŽO sta živ družbeni organizem. Tam se nenehno pojavljajo nove oblike izobraževanja, spet druge se opuščajo, nekatere stare oblike oživijo v novi preobleki, odvisno od družbenega trenutka in glavnih akterjev izobraževanja starejših: izobraževalcev, študijskih skupin, društev, fakultet, inštitutov, muzejev, knjižnic itd. ter seveda predvsem starejših samih.³ Nasprotno pa lahko formalno izobraževanje dolgo ostaja nespremenjeno in v temeljih ostaja isto. SUTŽO pa je *oblika neformalnega izobraževanja starejših odraslih*, je del *vseživljenjskega izobraževanja od »zibelke do groba«*. Je živ pojav, ki se giblje skupaj z družbo. Prepoznavnost in kontinuiteto ji zagotavljajo načela, od katerih ni mogoče odstopiti: *načela dostopnosti, prostovoljskosti, razvojnosti, celovitosti, pozitivnega odnosa do starosti in zavzetosti za pravičnejšo družbo*.

DANAŠNJI STAREJŠI

Današnji starejši, tisti, ki so stari 65 let in več (leta 1984 so bili to tisti, ki so bili stari petdeset let in več!), so že bili deležni izobraževanja odraslih, zato ga pričakujejo tudi v poznejših letih. Četudi so v poprečju manj izobraženi od mladih, starejši želijo, da jih predavatelj/mentor postavlja na tir samostojnega razmišljanja, da tako preverijo validnost svojega skozi življenje pridobljenega znanja. Tako morajo biti izobraževalni programi neposredno zvezani z njihovim življenjem in okoljem, ta povezava pa nemalokrat zares ne popusti »do groba«. Želijo imeti dovolj tehnološkega znanja za vključenost v družbo. Večinoma vedo, da je to tudi njihova pravica in vprašanje dostojanstva v *družbi znanja*, kjer se moramo za življenje nenehno izobraževati vsi.⁴ Današnji starejši študenti SUTŽO bolje poznajo svoje pravice in dolžnosti.⁵ To stanje smo akterji v izobraževanju starejših odraslih in drugi dosegli z nenehnim prizadevanjem za več znanja, spretnosti, samozavesti, za več participacije starejših v družbi (Besnard, 1985).

Starejši zaobjemajo različne generacije starejših, ki jih je treba med seboj hkrati razlikovati in povezovati; ni vseeno, ali je nekdo star 65 ali 90 let, kajti kulture generacij so različne, njihove morebitne skupne značilnosti prav tako.⁶ Generacije starejših se učijo od mlajših in med seboj v

³ Kako pomembni so starejši za izobraževanje starejših, se je izkazalo v obdobju kovida, ko so pod vplivom družbenih, zdravstvenih, političnih in drugih okoliščin mnogi izgubili zaupanje in voljo do sprejemanja novosti, celo voljo do medsebojnega povezovanja.

⁴ Leta 2020 je v Evropi več kot 40 % posameznikov, starih od 25 do 34 let, zaključilo visokošolsko in univerzitetno izobraževanje (vir: EUROSTAT). Leta 2020 je v Evropi več kot 81 % posameznikov od 25 do 54 let zaključilo vsaj srednješolsko izobraževanje v primerjavi s 67 % tistih, v starosti od 55 do 74 let. (vir: EUROSTAT)

⁵ Združeni narodi že dvajset let neuspešno poskušajo oblikovati Konvencijo o pravicah starejših. Deklaracijo o pravicah starejših pa je sprejela mednarodna organizacija EURAG na 18. mednarodnem kongresu EURAG. Sprejeta je bila na temelju osnutka Alice Schippers iz *Knowledge Centre on Ageing, Netherlands Institute for Care and Welfare*.

⁶ Generacija ima lahko skupne značilnosti, ki nastajajo pod vplivom zgodovinskih, političnih, družbenih dogajanj.

študijskih krožkih, z metodami medsebojnega in sodelovalnega učenja, z raziskovalnim učenjem, projektnim delom itd.

Vemo, da so starejši različni, da so njihove študijske *skupine heterogene* z vidika disciplinarnega in izkustvenega znanja njihovih članov, *socialnih vlog*, ki so jih privzeli (dedek, babica, delavec, delavka, prostovoljec/-ka, član/-ica ali predsednik/-ica združenja, podjetnik/-ica, učitelj/-ica, zunanji sodelavec/-ka itd.), z vidika njihovega socialno-kulturnega ozadja, pa tudi, in to spoznanje se je rodilo komaj nedavno, z vidika njihovega socialno-kulturnega spola, torej ne biološkega spola, ampak spola, ki se oblikuje v socialnih odnosih.⁷ Ženske in moški v izobraževanje starejših prinašajo kapital svojega socialno-kulturnega spola, ki ga je treba uporabiti v izobraževalnih programih, ženske in moške pa s tem opolnomočiti, da se uprejo akumuliranim naprednostim, ki jim jih družba pripisuje, starizmom in spolnim stereotipom o njih. Te vsebine se vključujejo tudi v *program kritične geragogike na SUTŽO*.

SLOVENSKA UNIVERZA ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE S TEORETSKEGA VIDIKA

Skozi štiri desetletja so se kopičile in gradile, razgrajevale in znova gradile naše izkušnje in postavljali smo svoje teorije izobraževanja starejših. V času nastajanja SUTŽO je bilo v svetovni literaturi nekaj teorij o starosti in staranju, teorij o celostnem izobraževanju starejših še ni bilo. Naj navedem *teorijo aktivnosti* (kolektivna in posamična dejavnost se kaže v materialnih, socialnih in duhovnih razmerjih), *teorijo dezangažiranja*, *teorijo odgovornosti* Emanuela Levinasa, *teorijo socio-kulturne animacije* Paula Besnarda. Te in nekatere druge teorije so retrogradno potrdile našo usmeritev, pomagale so nam ubesediti in bolje strukturirati svoja spoznanja.

Danes na slovenski UTŽO o izobraževanju starejših govorimo v treh razmerjih:

- (1) v razmerju starejših do njih samih (osebna rast, torej več znanja in spretnosti, utrjevanje osebnostnih lastnosti, več samozavesti, kritičnega mišljenja),
- (2) v razmerju do drugih in drugih generacij (vrstniško učenje, medgeneracijsko izobraževanje in učenje) ter
- (3) v razmerju do vse družbe (družbeno angažirano izobraževanje, dejavno državljanstvo).

Pri izobraževanju starejših odraslih nas zanima proučevanje *individualnega staranja* – redkeje *staranja prebivalstva* – v odvisnosti od okolja in družbenega konteksta, kar naj pomaga strokovnjakom oblikovati odločitve, starejšim pa naj omogoči, da pridobivajo ekonomsko, politično in psihološko moč; da vedo, da imajo moč in dolžnost, da izstopajo v javnosti (opolnomočenje), da se zavzamejo zase in za druge (izobraževanje za dejavno državljanstvo, za enakost socialno-kulturnih spolov in družbeno pravičnost, kritična geragogika).

⁷ Temu vprašanju smo povsetili evropski projekt TAG, Blizu starosti, blizu socialno-kulturnemu spolu (angl. *True to Age, True to Gender*), 2020–2022.

ZAKAJ IN KAKO SE IZOBRAŽUJEJO TER S KATERIMI VSEBINAMI

Starejši se izobražujejo, da bi zadovoljili svoje psihosocialne potrebe, da bi lahko uresničili svoja zanimanja in aspiracije.⁸ To jih med drugim vodi tudi v *kompensacijsko učenje* (učijo se tistega, česar se želijo učiti že dolgo)⁹, *projektno učenje*, *sodelovalno učenje*, *raziskovalno učenje*, *družbeno angažirano* pa tudi *situacijsko* in *transformativno učenje* itd. Odločajo se za vsebine, ki so v prostoru aktualne, v katerih so bili nekoč dobri, tiste, ki so si jih želeli oni sami že v preteklosti, njihovi starši ali stari starši, prijatelji itd. Pa tudi za tiste vsebine, ki jih potrebujejo za življenje danes in mislijo, da jih bodo potrebovali v prihodnosti. Veliko je tudi učenja ob življenjskih tranzicijah (transakcijska analiza, medsebojni odnosi). Včasih so o željah svojih prednikov morda le slišali in prednikov morda sploh niso poznali, a je to dovolj, da se rodijo zanimanja, potrebe, aspiracije. »Dedek je želel študirati psihologijo in zato sem izbral psihologijo.« (Zalokar, 2000) V izobraževanje starejše odrasle privedejo tekoče potrebe, denimo želja po delovanju (kulturni mediatorji v javnih ustanovah, umetnost pripovedovanja, vrtni prostovoljci v botaničnem vrtu), obstoječe in prihodnje socialne vloge, težave, ki jih želijo premostiti, želja po strukturiranju časa, po tem, da počnejo kaj vrednega. V najboljšem primeru se v izobraževanje vključijo, da bi postali to, kar lahko postanejo, v svojih besedilih trdi Ana Krajnc (2017).

Včasih se odločajo za posamezne vsebine, ker želijo delati na novem področju (trgi, ulice in stavbe okoli nas), ker želijo znanje prenašati na mlajše (Delam v Društvu prijateljev mladine ...), vnuke in svoje odrasle otroke. »Mama je pri vaših predavanjih nabrala veliko modrosti, ki jih je prenašala na naju, da sva lažje šli skozi vsakdan,« sta nedavno zapisali hčerki starejše študentke V. Z. (63). Za vse to starejši študenti potrebujejo pomoč strokovnjakov, kot so andragogi, izobraževalci odraslih različnih strok, psihologi itd. pa tudi pomoč vrstnikov. Potrebujejo programe, ki izhajajo iz njih in ne iz vnaprej določenega učnega načrta, kot ga poznamo v formalnem izobraževanju odraslih.

EVROPSKI PROJEKTI IN AKCIJSKI CILJI IZOBRAŽEVANJA NA SUTŽO

Izobraževanje starejših smo na SUTŽO osnovali tako, **da vodi ne le v osebnostno rast, temveč tudi v razvoj skupnosti**, tudi lokalne, da ima *kognitivne in akcijske cilje*. Usmeritev v akcijske cilje, značilna za študijske krožke, se je še poglobila z mednarodnimi in evropskimi projekti. Naj jih naštejemo le nekaj: FORWARD in FORWARD trainer, s katerim smo vstopili na področje disleksije, iz česar sta se razvila dva inštituta: Inštitut IRLLEN za proučevanje skotopičnega sindroma in Inštitut za disleksijo v pomoč staršem in učiteljem ter starejšim, ki so dislektiki. CINAGE, evropski film za dejavno staranje (kratki igrani filmi), RefugeesIN¹⁰ (dokumentarni filmi), Silver Code (računalniško programiranje za starejše, kjer so starejši udeleženci postali avtorji aplikacij.¹¹ True to Age, True to Gender, TAG, ki ustvarja nove vsebine za opolnomočenje starejših žensk.¹² LearnersMot in LearnersMot 2 za

⁸ »Želela sem se učiti na kateremkoli meni bližnjem področju,« je zapisala M. K., 72 let

⁹ »To so moje stare želje, zdaj pa sem se vključila [...], da nadaljujem svoj življenjski cilj (L. F., 78, 1986)

¹⁰ RefugeesIn <https://www.refugeesinproject.eu/sl/> Pridobljeno 1. septembra 2021

¹¹ Silver Code ali Srebrna koda <https://www.silvercodeproject.eu/sl/> Pridobljeno 1. septembra 2021

¹² TAG: <https://tagproject.eu/> Pridobljeno 1. septembra 2021

izobraževanje starejših delavcev v stanju funkcionalne nepismenosti,¹³ Families, ki raziskuje in razvija medgeneracijski šport, Dreamlike Neighbourhood, ki povezuje starejše v soseski, da delujejo v njeno dobro,¹⁴ Personal town tours¹⁵ (slov. Z menoj po mojem mestu), s katerim smo z etnografsko raziskovalno metodo uvedli v odkrivanje prostora in arhitekture in nato razvili vrsto manjših projektov. Postavili smo razstave – DANET in Bread Connects, kjer je nastala dvojezična publikacija Kruh skozi čas. Ta obravnava kruh s sociološkega, antropološkega, agronomskega itd. vidika.¹⁶ Skedenj hrustljavega kruha, kjer gre za raziskovanje stare Ljubljane in nekdanjih načinov kupovanja, peke ter konzumiranja kruha in mlečnih izdelkov skupaj z raziskavo mestnega prostora. V povezavi z današnjimi zanimanji študentov študijskega krožka *Trgi, ulice in stavbe okoli nas* nastaja nov izobraževalni program *Staranje v Ljubljani. Med umikom in urbanostjo*, ki raziskuje odvisnost med procesi staranja in okoljem in je nadaljevanje številnih predhodnih vsebin, okroglih miz itd.

Nastali pa so tudi številni lokalni in nacionalni projekti, izobraževanje in storitve, ki so vsi družbeno angažirani, razstave v kulturnih ustanovah in mestnih izložbah, programi za javnost *Podobe časa*¹⁷ ali *Enajsta šola v knjigarni*, filmski klub Srečamo se v kinu. V sodelovanju z Društvom arhitektov Slovenije predstavljamo spoznanja, raziskave naših študentov *Od Peglezna do Peglezna (Poljanske ceste)*¹⁸ in postavlja se osnova v razmislek arhitektom in urbanistom za snovanje za starejše pomenljivih krajev v mestu in opreme v stavbah izobraževanja starejših, takšnem, ki se odpira navzven v lokalno skupnost in obratno.

Danes vemo, da so izključeni starejši izpostavljeni socialni bolečini, boleznim, prezgodnji smrti, lahko tudi revščini, funkcionalni nepismenosti. Z izobraževanjem, tudi spletnim, se temu dejstvu upiramo. Vemo, kako se na vseh ravneh kažejo slabšalni stereotipi o starejših (videz, zmožnosti, razpoloženje, potrebe). Obstajajo tudi stereotipi o njihovem manjvrednem in neučinkovitem učenju. Če je sprva veljalo, da starih nič več ne zanima, še posebno jih ne zanimajo novosti, da v njih ugaša sleherna želja, da bi vedeli (komaj štirideset let je od tega!), pa danes v času kovida vemo, da ni tako. Vemo, da je izobraževanje vseh generacij namenjeno ne le znanju, ampak tudi učenju o odnosih, temu, da smo drug z drugim, a še nedavno je bila želja starejših po socializaciji v študijskih skupinah in na Slovenski univerzi za tretje življenjsko obdobje v javnosti obravnavana kot slabšalni vidik njihovega izobraževanja. »Njihovo učenje ni resno, oni prihajajo le zato, da se družijo.« Končno smo sredi zdravstvene krize covid-19 dojeli, da je izobraževanje odraslih in otrok namenjeno še čemu drugemu kot delu in da se življenje ne ustavi ob upokojitvi, da nas izobraževanje tudi uči biti drug z drugim.

¹³ LearnersMot2 <https://learnersmot2.eu/sl/o-projektu-2> Pridobljeno 1. septembra 2021

¹⁴ Dreamlike Neighbourhood <https://www.dreamlike-neighbourhood.eu/> Pridobljeno 1. septembra 2021

¹⁵ Z menoj po mojem mestu <http://www.utzo.si/projekti/z-menoj-po-mojem-mestu/> Pridobljeno 1. septembra 2021

¹⁶ Kruh skozi čas

http://www.utzo.si/wp-content/uploads/2015/09/Kruh_skozi_cas_Bread_in_the_past_and_present.pdf

¹⁷ Podobe časa, Enajsta šola v knjigarni <http://www.utzo.si/utzo-ljubljana/program-za-javnost/> Pridobljeno 1. septembra 2021

¹⁸ Mesto živi v ljudeh <http://www.utzo.si/posnetek-mednarodnega-srecanja-mesto-zivi-v-ljudeh-pogledi-starejsih/> Pridobljeno 1. septembra 2021

Dosegli smo, da imamo danes v slovenskem prostoru številne nosilce izobraževanja starejših in da je treba vse te organizacije obravnavati kot *kontaktna območja*, kjer se srečujejo generacije med seboj, kot mesto, kjer so dosegljivi in delujejo v dobro lokalne skupnosti, če je le mogoče. Vsekakor vse organizacije in ustanove, kjer poteka izobraževanje starejših, delujejo kot alternativni prostori, kjer se generacije starejših srečujejo med seboj in z mlajšimi od sebe, kjer je starejše mogoče najti (nekoč so bili le na razpršenih naslovih in nedosegljivi), kjer so starejši lahko vidni in slišani, kjer lahko delujejo v dobro vseh. V razvitih državah je več kot 20 % starejših in do leta 2030 se število mladih ne bo večalo, zato je skrajni čas za spremembe na vseh področjih družbenega življenja z upoštevanjem staranja prebivalstva. Izobraževanje vseh udeleženi jih bo pospešilo.

IZOBRAŽEVANJE STAREJŠIH: OD PRIČAKOVANJ DO DRŽAVE DO PRIČAKOVANJ DO SAMIH SEBE

Beseda država je v letu 1984 pomenila nekaj drugega kot pomeni danes. Kar je bilo državno, je bilo priznано, je obstajalo, je bilo dovoljeno in zakonsko regulirano, pri čemer je bila država precej več kot regulatorica razmer za uspešno delovanje trga. V letu 1984 smo državi pripisovali veliko vlogo in dolgo smo si želeli, da bi univerza za tretje življenjsko obdobje postala državni/javni zavod. To naj bi ji zagotovilo priznanje, da obstaja in da je potrebna, pa tudi trajanje. Država naj poskrbi za finančna sredstva, prostore, delovna mesta! Izobraževanje odraslih naj bi se umestilo v sistem javnega izobraževanja! Pričakovali smo, da bo država zagotovila učne priložnosti za vse, tudi starejše in mlajše odrasle, za omogočanje učenja širom in vzdolž življenja.

Še pozneje smo razmišljali o izobraževanju starejših in drugih obrobni družbenih skupin v okviru *skupnostnega izobraževanja*. Želeli smo si predvsem programov (danes govorimo o *družbeno angažiranem izobraževanju starejših*), ki bi prinašali znanje in spretnosti ter hkrati podpirali družbeno pravičnost na distributivni, ekonomski, socio-kulturni in simbolni ravni (odmik od starizmov) (Fraser, 2011), kjer ne bi bilo družbenih stereotipov in ne bi bilo družbene marginalizacije.¹⁹ Na začetku smo pisali o potrebi, da starejše vključimo v družbeni in ekonomski razvoj, pri tem pa si nismo dobro predstavljali, kako bi bilo to mogoče v življenju. Danes vemo, kaj je treba storiti! Memorandum konference Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje je s tem v zvezi zgovoren.

V začetku, v letu 1984, smo imeli cilj uvesti izobraževanje starejših znotraj obstoječe ustanove (Center za tuje jezike, Andragoško društvo Slovenije), ga raziskovalno spremljati, konceptualizirati in operacionirati, upreti se političnemu diskurzu nemočnosti, potegniti črto med patološkim in normalnim staranjem. Starost je bila vse preveč medikalizirana, zato smo odklanjali programe z zdravstvenimi vsebinami. Danes ni več tako! Še več, zavedali smo se, da bodo naši napori nični, če bo ostalo zgolj pri posameznih epizodah izobraževanja starejših, če ne bomo hkrati vplivali na miselnost strokovnjakov in javnosti, kar nam je nalagalo nenehno raziskovanje, izobraževanje strokovnjakov in izvajanje kampanje za prepričevanje javnosti (članki, radijske in televizijske oddaje, sodelovanje v

evropskih projektih, v projektih drugih organizacij, delovanje v slovenskih in mednarodnih zvezah, politično delovanje, založništvo itd.).

Danes pričakujemo od države, da nam prisluhne, da sprejme zakone, ki bodo zgrajeni na teorijah civilne družbe in ne bodo onemogočali njenega delovanja. V civilno družbo se namreč umešča večina organizacij, vključenih v mrežo Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje (55 univerz v 54 krajih po Sloveniji), kjer kot strokovna »krovna« organizacija deluje UTŽO Ljubljana. Danes smo prepričani, da je za UTŽO in samozavest starejših bolje, da se razvijejo v *subjekte lokalnega razvoja*²⁰, pri čemer lokalni razvoj opredeljujemo kot proces transformacije lokalne ekonomije in družbe. Lokalni razvoj naj premosti težave, naj poišče izzive v okolju. V lokalnem razvoju sodelujejo različni družbeni, javni in zasebni subjekti. Prizadevajo si za razumno rabo lokalnih virov, kamor spada tudi znanje starejših.

Pričakujemo minimalno podporo države in mesta, a pričakujemo ozaveščenost in odpravljanje ovirajočih starizmov pri snovanju različnih politik. Pričakujemo, da se pogled na starejše spremeni v skladu z vsemi družbenimi spremembami, da se odločevalci z našo pomočjo odlepijo od *zdravstvenega modela staranja*, ki poudarja nemočnost, krhkost, zagotavljanje varnosti in udobnosti, ter se bolj posvetijo *socialnemu in razvojnemu modelu (ki starejše obravnava kot inovatorje, proizvajalce, dejavne državljane, razsvetljene potrošnike) ter kulturnemu modelu staranja (medsebojno bogatenje) in da v svoje odločitve vključujejo starejše same*.²¹ Tega si želimo od vseh strokovnjakov, raziskovalcev, odločevalcev.²² **Želimo si enakih možnosti za starejše.** O tem, kaj jim pomeni sintagma enake možnosti, lahko spregovorijo le razsvetljeni in analitično razmišljujoči starejši in strokovnjaki, ki se poglobljeno ukvarjajo z vprašanji starejših in družbe. Teh ni mogoče določati od zunaj.²³

O naših današnjih pogledih na položaj starejših in njihovo izobraževanje veliko povedo memorandumi različnih konferenc, ki jih je Slovenska UTŽO v zadnjih letih organizirala. V memorandumu 2. *posveta Vseživljenjsko učenje, delo in razvoj – temelj srebrne ekonomije* smo 6. junija 2018 v Ljubljani vnesli svoja prepričanja in vrednote, ki so v skladu z našimi **načeli izobraževanja starejših, ki jim sledimo.**

-----OKVIRČEK-----

²⁰ Subjekti lokalnega razvoja so lahko posamezniki, skupine, združenja, ustanove z jasno identiteto, ki vidno prispevajo za lokalno skupnost.

²¹ Prevladujoči zdravstveni model staranja temelji na pomankljivostih starejših v primerjavi z mladimi, na nemoči in krhkosti starejših, na minimalnih, večinoma nižjih psihosocialnih potrebah starejših, predvsem tistih v insitucionalni oskrbi. Starejše vseh generacij potiska v »en koš« in jim zagotavlja enako obravnavo.

²² Raziskovalni projekt študijskega krožka »Trgi, ulice in stavbe okoli nas« »Mesto živi v ljudeh. Pogledi starejših nanj so pomembni« opozarja arhitekta, urbaniste, odločevalce, da naj bodo v stiku s starejšimi, naj spoznavajo njihovo mnenje. Upoštevajo naj avtentičnost, kontinuiteto, udobnost, razvojnost urbanega okolja in dostojanstvo starejših, kar pomeni, da starejši v svoji bližini potrebujejo kakovostne storitve, ambiciozne rešitve za svoje življenje, razvoj in povezovanje z drugimi generacijami.

²³ S tem v zvezi je eden najvidnejših starejših avstrijskih filmskih igralcev dejal: »Snemamo film o nas starejših v visoki starosti, a režiser ima petdeset let. Ko ima nekdo petdeset let, ne ve, kako razmišljajo in kako čutijo trideset let starejši od njega, kako govorijo.« Posledično nastajajo humorni igrani filmi, kjer se starejši upirajo institucijam, družbenemu redu na način mladih.

Izobraževanje starejših odpira možnosti za sodelovanje dejavnih generacij sredi resničnega življenja, boljša kakovost življenja starejših, podpira družbeni razvoj, omogoča gospodarsko rast ter utrjuje konkurenčnost razvitih evropskih držav in družbe znanja.

Do leta 2039 se število mladih ne bo povečevalo, a do tedaj se bo močno povečalo število starih nad 65 let. Staranje je pod vplivom spleta individualnih, družbenih in okoljskih okoliščin. Ta splet je treba razumeti in delovati razumevanju ustrezno.

Dolgoživa družba je civilizacijski in razvojni dosežek pod pogojem, da upoštevamo nastajajoče nove paradigme družbenega in ekonomskega razvoja.

Družba ne more biti zdrava, če iztisne na družbeni rob četrtno prebivalstva, kajti ti lahko postanejo destruktivni do drugih ali sebe.

Položaj starejših in njihovo dejavno staranje močno vplivata na druge generacije. Vitalnost družbe je odvisna od zadržanja starejših v glavnem toku družbenega dogajanja in/ali vključevanja starejših generacij, torej četrtnine prebivalstva, v ta tok.

Vseživljenjsko izobraževanje je proces, ki traja vse življenje, ta proces pa naj spremlja še drug vseživljenjski proces, tj. vseživljenjsko delo.

Starejši so pripravljene prispevati k inovacijam, proizvodnji in potrošnji novih predmetov in storitev za svoje boljše življenje in večanje konkurenčnosti evropskega gospodarstva.

Starejši želijo biti enakovredni partnerji v družbenih interakcijah in so pripravljene sodelovati v družbenem in ekonomskem razvoju.

PRVI IN NADALJNI KORAKI

Rojevanje zamisli o izobraževanju starejših je potekalo po dveh poteh, ki sta se nazadnje združili. Od leta 1972 dalje je Ana Krajnc spremljala področje izobraževanja starejših. Leta 1984 je v Centru za tuje jezike v Ljubljani Dušana Findeisen razvila in izvajala prvi program za starejše, skupaj z njimi postavila na noge Šolo tretjega življenjskega obdobja. Leta 1986 Ana Krajnc uresniči pobudo za nastanek univerze za tretje življenjsko obdobje. Tudi v ta namen je Ana Krajnc pripravila izobraževalni program za prihodnje mentorje in voditelje izobraževanja starejših. Izvajala ga je skupaj z Dušano Findeisen ter gosti Mirjam Milharčič Hladnik, psihologom Janekom Muskom in hrvaškim psihologom Pavaom Brajšo.

V učbeniku francoskega jezika *Intercodes* je avtorica našla tudi modul o starosti in starejših, o odhodu v pokoj, o tem, kako se tedaj vezi z delovnim okoljem pretrgajo, kako človeku preostane zgolj, da živi umirjeno, umaknjeno življenje in se morebiti ukvarja z nenevarnimi športi. Ob tem učnem modulu pa je odkrila še enega, o prvi univerzi za tretje življenjsko obdobje v Toulousu, ki je nastala na tamkajšnji Fakulteti za družbene vede, ki se v starajoči se družbi mora ukvarjati s starejšimi in povezanostjo starejših z družbo. Tam naleti tudi na misel, da je **izobraževanje starejših oblika kolektivnega**

osvobajanja starejših. Tu je tudi treba iskati začetek angažiranega družbenega delovanja SUTŽO in njenega izobraževanja starejših.

Izobraževanje starejših je še zmeraj obravnavano kot dejavnost naključnega, ne kot dejavnost resnega prostega časa (Stebbins, 2015). Proti temu pogledu se zavzema tudi besedilo na spletni strani www.utzo.si.

-----OKVIRČEK -----

Univerza za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani ni niti elitistična univerza niti filozofska kavarna niti ponudba izobraževalnih storitev za starejše, ki jih uporabljamo in jih opuščamo, kadar in kakor želimo, kot da gre za filmsko predstavo ali katero drugo prostočasno dejavnost. Zahteva odločitev za izobraževanje, odgovornost, kontinuirano sodelovanje vseh.

Na univerzi smo zmeraj bolj prepričani, da marginalizirane družbene skupine potrebujejo ambiciozno izobraževanje, podprto z raziskovanjem, svetovanjem, izobraževanjem mentorjev, javno kampanjo, strokovnimi in znanstvenimi publikacijami ter internacionalizacijo delovanja. Počivati mora na načelih, profesionalnih kriterijih in vrednotah. Vsa ta prepričanja smo začeli uveljavljati že leta 1986, ko je univerza postala študijski primer dobre prakse evropskega sveta in jo je obiskala študijska delegacija te organizacije.

Dejavnosti izobraževanja starejših se pojavljajo v več državah Evrope, a današnja Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje ima ob ustanovitvi leta 1986 prepoznano posebnost. Z njo smo si izobraževalci odraslih in andragogi želeli usmeriti pozornost na potrebo, da naj se kultura vrne v takratno usmerjeno izobraževanje v šolah, da naj se upošteva posameznika, da naj se da posamezniku, ki se uči, moč odločanja in sooblikovanja izobraževalnega programa, naj se mu vzgoji odgovornost za lastno izobraževanje in učenje. Z izobraževanjem starejših smo želeli vplivati na formalno izobraževanje, ki je bilo usmerjeno k ozkim ciljem in je bilo pod budnim nadzorom države in njene ideologije.

Danes je Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje mreža slovenskih zdaj 55 univerz domala po vsej Sloveniji, UTŽO Ljubljana, Inštituta za raziskovanje in razvoj izobraževanja ter Inštituta za disleksijo.

Prireja bienalni festival *Znanje in kultura starejših*. Odpira mreže medsebojnega učenja v dvojicah (Znaš, nauči drugega). Prireja mednarodne in nacionalne konference. Ima svoj dokumentacijski center. Je članica mednarodnih in nacionalnih združenj. Ima skupino starejših posameznikov za proučevanje srebrne ekonomije, skupino za zagovorništvo, skupino starejših za mednarodne izmenjave, spletno univerzo za tretje življenjsko obdobje. Njena struktura je gibljiva, prilagaja se in sledi družbenemu razvoju ter ga anticipira. Vidno je njeno delo za lokalni razvoj in skupnost (številne

razstave, prireditve, publikacije). V nekaterih krajih ob izobraževanju nastajajo tudi storitve za lokalno okolje (npr. Sam doma v Grosupljem – pomoč otrokom med počitnicami).

ZAKLJUČEK

Izobraževanje starejših v okviru SUTŽO zadovoljuje individualne in družbene potrebe. Omogoča kolektivno osvobajanje starejših iz spon starizmov in paternalizma različnih politik in javnega mnenja. Ker se do leta 2030 število mladih ne bo povečalo, število starih pa se bo zelo povečalo, bodo vprašanja starejših vse bolj v središču pozornosti. Od uspešnega prilagajanja prebivalstvenim spremembam in od anticipiranja teh sprememb je odvisna participacija starejših v družbi. SUTŽO se celostno ukvarja z izobraževanjem starejših in z oblikami vključevanja, integracije in participacije starejših v družbi na temelju družbeno angažiranega izobraževanja in kulture. S tega vidika je edinstvena ustanova svoje vrste v Evropi.

ZA NADALJNJE SPOZNAVANJE TEME

Findeisen, D. (2017). Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje – oranje in utrjevanje poti k družbeno zaznani in prepoznani dejavni starosti. V M. Šorn (ur.), *Starost – izzivi historičnega raziskovanja* (str. 279–294). Inštitut za novejšo zgodovino. <http://hdl.handle.net/11686/43151>.

Formosa, M. (2014). Four decades of Universities of the Third Age: Past, present, and future. *Ageing & Society*, 34(1), 42–66.

Formosa, M. (ur.). (2019). *The University of the Third Age and Active Ageing: European and Asian-Pacific Perspectives*. Springer.

International Association of Universities of the Third Age (AUTA) <https://www.aiu3a.org/v2/index-en.html>

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje: od zamisli do uresničitve [film, posnet ob 30-letnici UTŽO] https://www.youtube.com/watch?v=KqRdxptxeNE&t=6s&ab_channel=SlovenskaUT%C5%BDO

Predstavitev projekta RefugeesIn (2018). Dušana Findeisen predstavlja projekt Begunski časi [video]. <https://www.facebook.com/univerza3/videos/584167848613895>

LITERATURA IN VIRI

Besnard, P. (1985). *L'animation socio-culturelle*. Collection Que sais-je? PUF.

Bračun Sova, R. (ur.). (2009). Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje in muzeji z roko v roki; Izobraževanje za razumevanje in uvajanje prakse starejših prostovoljnih kulturnih mediatorjev. Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.

Kastenbaum, R. (ur.). (1964). *New thoughts on old age*. Springer.

De Beauvoir, S. (2019) *Starost*. Opro.

Erikson, E. (1997). *The Life Cycle Completed*. W. W. Norton & Company.

Findeisen, D. (2010). Univerza za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani: stvaritev meščanov in vez med njimi. Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.

Findeisen, D. (2012). Kako razumeti mentorsko razmerje in njegove posledice. *Andragoška spoznanja*, 18(2), 31–42.

Fraser, N. (2011). Qu'est – ce que la justice sociale? Reconnaissance et redistribution. La Découverte.

Freire, P. (1972). *Pedagogy of the Oppressed*. Penguin.

Glendenning, F. in Battersby, D. (1990). Why we need educational gerontology in education of older adults: A statement of first principles. V F. Glendenning in K. Percy (ur.), *Aging, Education and Society: Readings in educational gerontology*. Association for Educational Gerontology.

Guillemard, A.-M. (1986). *Le déclin du social*. PUF.

Helguera, P. (2011). Education for Socially Engaged Art. A Materials and Techniques Handbook. Jorge Pinto Books.

Jelenc Krašovec, S. in Kump, S. (2006). Širjenje socialnih mrež starejših ljudi s pomočjo izobraževanja. *Socialno delo*, 45(3/5), 143–151.

Krajnc, A. (2011). Kriza ima več podob, rešitev je ena: dajte ljudi na prvo mesto. *Andragoška spoznanja*, 17(1), str. 5–10.

Krajnc, A. (2017). *Starejši se učimo. Teorija in praksa izobraževanja starejših*. Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.

Malraux, A. (1996). La politique, la culture: discours, articles, entretiens (1925–1975). Gallimard.

Miller, H. (1971). Teaching and Learning in Adult Education. Collier McMillan.

Rojek, C. (2000). *Leisure and Culture*. Palgrave Macmillan.

Stebbins, R. (2015). *Serious Leisure: A Perspective for Our Time*. AldineTransaction Publications.

Zalokar, M. (2000). *Vpliv izobraževalne biografije na izobraževanje starejših odraslih* [Diplomsko delo]. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

